

Павлішина Л. Ф.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ТРУДНОЩІ ПЕРЕХОДУ ЯПОНІЇ ВІД “СИСТЕМИ 55 РОКУ” ДО КОАЛІЦІЙНОГО ПРАВЛІННЯ

У 1993 р. система однопартійного домінування ЛДП, що проіснувала в Японії з 1955 р., була зруйнована, і розпочалася ера коаліційних урядів і несподіваних міжпартійних альянсів.

Японія вже мала досвід створення коаліційної влади. Перші спроби діяльності коаліційних урядів відбулися у післявоєнні роки і виявилися досить невдалими.

У травні 1947 р. прем'єр-міністром коаліційного кабінету був обраний Тецу Катаяма від Соціалістичної партії Японії, яка на той час мала найбільшу фракцію у національному парламенті. Проте його уряд протримався менше року, і у лютому 1948 р. розходження у поглядах між фракціями – членами правлячої коаліції, суперечки всередині фракцій та гостре протистояння кабінету і лівого крила Соціалістичної партії змусили прем'єр-міністра прийняти рішення про відставку уряду [Павлішина 2009, 61]. Другий коаліційний кабінет, створений у лютому 1948 р., очолив Хітосі Асіда від Демократичної партії. До цього уряду крім однопартійців Асіди увійшли представники СПЯ, включаючи її ліве крило, та представники партії Кокумінкьодо. Але вже влітку того ж року широкого розголосу набула корупційна справа, пов'язана з електротехнічною компанією “Сьова”, керівники якої витратили призначені на відновлення та реконструкцію гроші на пожертви політичним партіям. До справи виявилось причетним керівництво уряду, а саме прем'єр-міністр Асіда та його заступник Суехіро Нісію, і 7 жовтня 1948 р. Кабінет у повному складі пішов у відставку [Павлішина 2009, 62]. Ще в лютому того ж року одночасно з формуванням кабінету Асіди проводили реорганізацію опозиційні сили. Частина фракцій Демократичної та Ліберальної партій об'єдналися й утворили фракцію Демократично-ліберальної партії, яка, маючи 151 депутата, стала найбільшою фракцією у нижній палаті.

На січевих виборах 1949 р. до Палати представників фракція Демократично-ліберальної партії зайняла абсолютну більшість –

269 місць у нижній палаті – і вже не мала потреби створювати коаліцію. Пройшовши реорганізацію та перейменування на Ліберальну партію у березні 1950 р., вона виконувала роль правлячої партії до кінця прем'єрства Сігеру Йосіди у 1954 р. У листопаді 1955 р. Ліберальна партія об'єдналася з Демократичною партією Японії, і була створена велика консервативна Ліберально-демократична партія, яка набувши іміджу всеохоплюючої партії та часом використовуючи політичні ідеї свого опонента – Соціалістичної партії Японії стосовно вирішення проблем довкілля та розвитку добробуту, спромоглася утримувати владу протягом 38 років. Увесь цей час не припинялося протистояння двох найбільших партій – правлячої ЛДП і опозиційної СПЯ. У 1954 р. на 12-тому з'їзді СПЯ соціалісти прийняли політичну програму, суть якої полягала у тому, що саме робітничий клас повалить японський капіталізм, середній та дрібний капітал не може бути на боці робітничого класу, на японський робітничий клас крім соціалістичної революції покладається обов'язок відродження національної незалежності та збереження миру, проте це не має набувати форми національно-визвольної боротьби, а зміщення політичної влади здійснюється виключно парламентською діяльністю [Nihon Shakaitōshi 1986, 58].

У процесі становлення соціалістичної влади у випадку отримання більшості у парламенті Соціалістична партія мала намір змінити конституцію відповідно до соціалістичних принципів, націоналізувати основні галузі промисловості, пристосувати до соціалістичного напрямку адміністративні установи, органи правосуддя, освіту, газети, видання, радіомовлення та телебачення. Соціалісти були проти поправок до конституції, які стимулювали ремілітаризацію [Iitsuka 1987, 133], і, вважаючи Америку імперіалістичним агресором, пропагували ідею дружніх зв'язків із соціалістичними країнами на протигагу ЛДП, яка була зацікавлена у стосунках зі Сполученими Штатами та захищала ринкову економіку.

У 1993 р. назріла ситуація, коли довготривала політика ЛДП вже не обмежувалася традиційною критикою опозиційних партій, а викликала невдоволення однопартійців, які були упевнені у необхідності політичних реформ. Створення у березні 1993 р. коаліційного кабінету, який очолив Моріхіро Хосокава, свідчило про

перехід влади від ЛДП до коаліційних сил анти-ЛДП. Проте втрата влади була спричинена не загальними липневими виборами до Палати представників, на яких ЛДП здобула більшість голосів, а розколом всередині партії, в результаті якого від ЛДП відійшли Партія Японського Відродження та Нова Партія Сакігаке. Ідея консолідації сил анти-ЛДП, за винятком Комуністичної партії Японії, виникла ще до загальних виборів. Створення коаліції сил анти-ЛДП було єдиним способом захопити владу, оскільки жодна партія, крім ЛДП, не могла самостійно отримати більшість місць у парламенті. Тому СПЯ, Партія Японського Відродження, Комейто, ДСП та СДПО одразу після загальних виборів розробили проект невідкладних політичних реформ. Однак Нова Партія Японії та Нова Партія Сакігаке ще не мали конкретних планів. Обидві партії, володіючи вирішальним голосом, після виборів узгоджено співпрацювали між собою і деякий час не поспішали приєднуватися до коаліції. Представник Нової Партії Японії Моріхіро Хосокава перед виборами заявляв, що вони збираються співпрацювати з новою владою, не входячи до уряду і залишаючись безсторонніми стосовно політичного курсу. Після виборів він також підкреслював, що хоча коаліція сил анти-ЛДП з'явилася, його партія не приєднається до влади і займе неупереджену позицію. Тому були проведені низка закритих перемовин і торгів, унаслідок яких вісім фракцій від семи партій, а саме: СПЯ, ПЯВ, Комейто, Нової Партії Японії, ДСП (Демократичної соціалістичної партії), Нової Партії Сакігаке, СДПО та Мінсю Кайкакуренго з Палати радників – утворили владну коаліцію, пріоритетним завданням якої було здійснення політичних реформ, а консолідуючим стрижнем стали Нова Партія Японії та Нова Партія Сакігаке. Фундаментом політичних реформ та політичного курсу нової влади стали “Взаємна угода про установлення коаліційної влади” та “Меморандум”. Народження коаліційної влади Хосокави з восьми фракцій від семи партій відбулося як історичний факт, проте ця влада була згуртована лише довкола назви анти-ЛДП і у своїй основі не мала політичної єдності. Оформлення взаємної угоди та меморандуму було компромісним продуктом на шляху до влади. Із самого початку основи державної політики, такі як проблеми тлумачення конституції, зовнішньої політики, оборони, енергетичної політики не були загальними

для усіх коаліційних партій. Тому уряд Хосокави розпався вже через вісім місяців, а кабінет призначеного у квітні 1994 р. на посаду прем'єр-міністра лідера Партії Японського Відродження (ПЯВ) Цутому Хати змушений був піти у відставку через два місяці після формування.

У червні 1994 р. відбулася подія, яка здивувала не тільки японців, а й увесь світ. За підтримки ЛДП прем'єр-міністром коаліційного уряду став представник Соціалістичної Партії Японії, назва якої на той час була вже змінена на Соціал-демократичну партію Японії, що була політичним супротивником ЛДП з 1955 р., Томііті Мураяма. До коаліційного кабінету увійшли представники ЛДП, СДПЯ і Нової Партії Сакігаке. Проте на перший погляд дивний крок ЛДП та несподіваний альянс між ЛДП та СДПЯ мали своє підґрунтя. Найбільшим пріоритетом для ЛДП було повернення до влади, і партія була готова на все, щоб досягти мети, оскільки рушійною силою для більшості політиків, що вступали до ЛДП, були не принципи та ідеали, а передусім зиск від перебування у лавах правлячої партії. Для СДПЯ, особливо її лівого крила, побоювання зростаючої сили опозиції в особі Іхіро Одзави з Партії Японського Відродження стали визначальними у відносинах с ЛДП. Після розпаду Радянського Союзу та закінчення ери Холодної війни розбіжності у поглядах обох партій щодо питання зовнішньої політики та безпеки поступово зникали, а також зменшувалася відмінність у поглядах стосовно внутрішніх проблем.

Після обрання прем'єр-міністром у своїй промові перед депутатами Національного парламенту Мураяма розкритикував політику СДПЯ, визнавши Сили самооборони та японсько-американський договір про безпеку. Надалі зміни, затверджені з'їздом СДПЯ, нівелювали суперечності партій з основних питань політики.

За системи парламентського кабінету представники більшості нижньої палати формують уряд, тому ідеальною є ситуація, коли одна партія має більшість у Палаті представників. Якщо правляча партія не може зайняти більшості місць, то хоча доводиться підтримувати уряд партії меншості, як це було з кабінетом Цутому Хати, перед формуванням якого у квітні 1994 р. Нова Партія Сакігаке та СДПЯ відкололися від коаліції, така влада є надзвичайно нестійкою. Тому забезпечення стабільності досягається

створенням спільно кількома політичними партіями сили більшості. Саме це було причиною появи владної коаліції ЛДП і СДПЯ. За відсутності так званої двопартійної системи можливість створення коаліції існує незалежно від форми виборчої системи. Проблема криється у необхідності прилаштування політики окремої партії, яка бере участь у коаліції, до загальної політики коаліційної влади. Дрібні розходження безумовно є неминучими, але важливою має бути єдність принаймні у вирішенні основного політичного курсу.

Реформа виборчої системи, покладена в основу політичної реформи, мала на меті можливість здійснення вибору серед партійних принципів та політичних напрямків, і очікувалося підвищення важливості політики партії. Тому якщо твердження тієї ж партії стосовно важливих моментів своєї політики до і після виборів відрізняються, або політика, яку підтримали виборці, зазнає значних змін, то цій партії не уникнути звинувачень у порушенні даних нею офіційних зобов'язань. Крім того, про можливість співробітництва з іншими політичними силами партія має попередити виборців заздалегідь. Однією з найважливіших функцій партії є відображення у своїй політиці народних інтересів та бажань. У процесі виборів партія має висунути свою програму та оголосити свої зобов'язання. Звичайно, політика партії або виборчі зобов'язання не є чимось заскнілим та затверділим і до певної міри гнучкість необхідна. Знаходження компромісу у переговорах між партіями відповідає суті парламентської демократії, проте якщо компромісні поправки перевищують певну допустиму межу притаманної партії політики, це вважається обманним вчинком стосовно виборців. Порушення політичних зобов'язань не супроводжується юридичною відповідальністю, але має відповідальність політичну.

У випадку, коли кілька партій співпрацюють або створюють коаліцію, прилаштування політики кожної окремої партії до загальної коаліційної політики незалежно від пояснень причини має свою межу. Перетин такої межі призводить до паралічу партійних функцій. При цьому сенс реформи виборчої системи втрачається.

Під час загальних виборів до Палати представників 1993 р. політичні партії, які згодом утворили коаліційну владу анти-ЛДП, безумовно, мали спільні дотичні точки у своїх програмах,

проте, як правило, конкурували між собою, проголошуючи свою власну політичну платформу. Але відстоювання свого власного політичного курсу під час виборів та проголошення іншої політики, представляючи коаліційну владу після виборів, має відбуватися у допустимих межах, в іншому разі, якщо партія, критикуючи на виборах політику попередньої влади ЛДП, після виборів продовжує попередню політику у своєму політичному курсі, то це суперечить здоровому глузду. Найбільшим спірним питанням на загальних виборах 1993 р. була політична реформа, яка не мала безпосереднього відношення до повсякденного життя народу.

Кожна партія із правлячої коаліції мала свій власний погляд на оборонну політику, міжнародну політику, на суть податкової системи, енергетичну політику тощо, відповідно до якого отримувала підтримку народу. Так, у питанні оборонної політики Соціалістична партія наполягала на неконституційності існуючих сил самооборони, тоді як Партія Японського Відродження та інші давали їм позитивну оцінку. Стосовно міжнародної політики також не було однаковості. Соціалістична партія усіма силами протидіяла прийняттю чинного на сьогоднішній день закону про сприяння РКО під час його розгляду у парламенті. ПЯВ цей закон активно підтримувала. Політика коаліції, яка містила у собі такі прямо протилежні позиції, в решті-решт у своїх міжфракційних та міжпартійних домовленостях стала подібною до політики попередньої влади ЛДП. Уходження до владної коаліції таких різних за поглядами партій, як СПЯ та ПЯВ, а також формування коаліцій з ЛДП, яка намагалася будь-яким способом повернутися до влади, викликали у виборців суперечні відчуття.

Такі ж протиріччя існували в коаліційній владі стосовно проблем податкової системи. На чергових виборах до Палати радників 1989 р. СПЯ разом з іншими партіями наполягали на скасуванні споживчого податку, а згодом на позачерговій сесії парламенту разом із Комейто та ДСП подали відповідний законопроект.

На загальних виборах 1993 р. СПЯ та Комейто виступали проти підвищення розміру споживчого податку і одночасно ПЯВ, Нова Партія Японії та ін. прозоро натякали на необхідність підвищити цей податок.

Подібні розходження думок та різниці у твердженнях, відсутність єдності у поглядах правлячих партій виявилися у лютому 1994 р. і стосувалися поданої прем'єр-міністром Хосокавою концепції податку на достатки, що спричинило відставку кабінету Хосокави.

Проте немає потреби у тому, щоб політика окремих партій, які беруть участь у коаліційній владі, повністю збігалася. Якщо вона буде однаковою, то зникне сенс в існуванні різних політичних партій. Необхідною умовою більш-менш тривалої дієздатності коаліції є узгодження основного курсу, причому різниця політики партій має обмежуватися відносно незначними питаннями.

Чи не найважливішою проблемою за коаліційної влади є вибори та пов'язані з ними питання. Збільшення кількості опозиційних партій має свої переваги, оскільки народу надається великий вибір програм і політичних напрямків. З іншого боку, залишається неясним, як має кожна партія правлячої коаліції відстоювати свою політику та проголошувати зобов'язання. Якщо тільки під час виборів знову повертатися до власної політики окремих партій, то виникають великі сумніви стосовно доцільності виборчих зобов'язань та політичних партій загалом.

За системи однопартійного домінування ЛДП досягнуто певного успіху у роз'ясненні процесу формування політики, починаючи від ролі обізнаного у певних сферах так званого дзокугін¹, секційних зборів партії, ради з вивчення політичних питань та сягаючи до найвищого органу із прийняття рішень – керівної ради. Хоча велася дискусія про те, кому належить провідна роль у формуванні політики – чиновництву чи партії, загалом політика формувалася узгоджено партією та урядом, що було їхньою спільною роботою. Якщо законопроекти належали кабінету, то після обговорення на загальній раді партії та прийняття заключного рішення на засіданні кабінету їх подавали до парламенту, де вони переходили у розпорядження комітету ЛДП з парламентських справ. Зазвичай подання урядових законопроектів супроводжувалося великою копійкою роботою секретаріату кабінету та відповідних міністерств та відомств, секретарі яких для прискорення розгляду проводили роботу з опозиційними партіями. Проте

¹ Дзокугін – депутат, що лобіює інтереси певних галузей.

фактично основні переговори з опозицією вів комітет ЛДП з парламентських справ, голова та заступник якого після отримання законопроекту проводили попередню нараду. Проте цей комітет не мав права вносити поправки, скоріше, він мав виконувати роль штаб-квартири. У той же час кожна опозиційна партія, широко використовуючи правила ведення дебатів та сесійні обмеження у часі, здійснюючи необхідні поправки та вносячи пропозиції, обстоювала свою політику [Ivai 1988, 126]. Дієвим способом продемонструвати свою позицію була також відмова від розгляду. Завдяки ЛДП парламент зазнав критики за нездатність самостійно приймати рішення і принизливу роль схвального органу [Hashimoto 1974, 180]. Але справжньою проблемою було не прийняття майже усіх законопроектів уряду за стабільної більшості ЛДП в обох палатах, а відносини між партіями та парламентськими фракціями. Правлячі та опозиційні партії офіційно спільно обговорювали питання у комітетах та радах. У кожній партії керував свій комітет із парламентських справ, голова якого був присутній на партійних нарадах членів партії, тобто виконував роль керівника своєрідного парламентського філіалу для партій, оскільки вони були позапарламентськими.

У Законі про Національний парламент та в регламентах палат політичні партії не фігурують. У обох палатах партійною одиницею є фракція. Не завжди позапарламентська політична партія і фракція, яка є частиною парламентської структури, є тотожними. Позапарламентська політична партія не проводить роботу усередині незалежного від неї парламенту [Fujimoto 1990, 102]. Траплялося, що зовсім різні партії, щоб мати свою внутрішньопарламентську групу, яка може запропонувати представника до регламентного та інших комітетів та забезпечити необхідну для внесення законопроекту кількість депутатів, створювали єдину фракцію.

Внутрішньопарламентська політика та переговори у парламенті, що відбувалися завдяки комітетам із парламентських справ кожної партії, критикувалися як “політика за зачиненими дверима”. Проведення дебатів та обговорення з допомогою таких комітетів були непрозорими. Проте у так званий “період двох великих партій” комітети з парламентських справ значної ролі не відігравали. Загалом справжня політична діяльність, спрямована

на парламент, розпочалася з 1965 р., і головною причиною на загальному фоні проходження до парламенту Комейто та збільшення парламентських місць КПЯ, була поява великої кількості опозиційних партій. Унаслідок чого одночасно з офіційними засіданнями у комітетах та радах стали більш важливими неформальні консультації [Ivai 1988, 137]. У 1967 р. на засіданні бюджетного комітету нижньої палати представник Комейто Яно жорстко критикував управління парламентом за керівництва ЛДП та СПЯ [Narita 1988, 15].

Коли ЛДП мала більшість місць в обох палатах парламенту, переговори між фракціями були надзвичайно змістовними, основу їх складала невинні наради та консультації між правлячою та опозиційною партією. Завдяки збільшенню кількості партій та фракцій міжфракційні переговори поза комітетами ставали більш важливими. Проте за коаліційної системи перед тим, як проводити переговори з опозицією, правлячі партії мають у консультаціях зі своїми фракціями досягти єдиної, спільної точки зору.

За коаліційної влади Хосокави для досягнення взаєморозуміння між кабінетом і фракціями правлячих партій регулярно проводилися засідання ради керівників із представниками фракцій, що входили до коаліції. Ради фактично стали найвищим органом із прийняття рішень коаліцією правлячих партій.

У лютому 1994 р. генеральні секретарі від СДПЯ, ПЯВ, Комейто, Нової партії, Сакігаке, ДСП представляли на раді керівників відповідні фракції. Та оскільки обмін думками відбувався за зачиненими дверима великої різниці між подібними радами, що існували за часів домінування ЛДП, не було. Тому за влади Мураями (СПЯ) була заснована внутрішньопарламентська Загальна рада правлячих партій, де мали намір забезпечити відкритість та демократичність переговорів. Проте сам процес формування міжфракційної політики правлячих партій залишався для багатьох невиразним і неясним.

За влади ЛДП формування політики здійснювалося спільно з чиновництвом. Хоча у багатьох питаннях, а саме процесах планування, чиновники відігравали значну роль, через ігнорування точки зору ЛДП, особливо думки дзокугін, досягти готовності проєктів було неможливо. У Раді ЛДП з дослідження політичних питань було 17 секцій, відповідно до кожного міністерства та

відомства, крім того понад 20 дослідних рад і понад 40 спеціальних комітетів, через які здійснювався вплив на формування політики. До певної міри такий вплив можна було справляти і на об'єднання депутатів, яке не було внутрішньопартійним органом ЛДП [Satō 1986, 95].

Значна роль ЛДП у процесі формування політики стала як результатом появи системи дзокугін та плідної співпраці з чиновництвом, так і тривалим перебуванням партії у владі.

Коаліційна влада не мала досвіду та усталеної практики ЛДП у роботі з чиновниками. Процес формування політики був непрозорим і складним. Через велику кількість партій, що входили до коаліції, було важко після узгодження точки зору в кожній партії зводити їх у загальну позицію всіх правлячих партій коаліції. При цьому не обов'язково політичний напрям однієї партії ставав політичним курсом усієї правлячої коаліції, а отже для окремих партій коаліції виникала загроза втрати підтримки виборців.

Отже перехід до коаліційного управління, відкривши позитивну можливість політичних змін, одночасно призвів до появи низки проблем, вирішення яких у першу чергу залежало від готовності політичних партій до таких змін та їхньої здатності і бажання усвідомлювати своє місце і роль у житті народу, інтереси якого вони представляли.

ЛІТЕРАТУРА

Павлішина Л. Ф. Особливості перших сесій Національного парламенту Японії // **Східний світ**, 2009, № 3.

Iitsuka T. **Kettō shi jū nen Nihon shakaitō**. Tōkyō, 1987.

Ivai T. **Rippō Katei**. Tōkyō, 1986.

Hashimoto A., Nakamura A. **Nihonjin-no seiji bunka**. Tōkyō, 1974.

Fujimoto I. **Kokkai kinōron**. Tōkyō, 1990.

Nihoh Shakaitō shihen sankai. **“Nihoh Shakaitōshi” jōkan**. Tōkyō, 1986.

Narita K. **Gikai ni okeru kaiha to sono yakuvari**. Tōkyō, 1988.

Satō S., Matsuzaki T. **Jimintō seiken**. Tōkyō, 1986.